

EVOLUȚIA PORTULUI POPULAR DIN ZONA TÂRNAVEI MICI (JUDEȚUL ALBA)

ADRIANA ȚUȚUIANU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Evolution of the Traditional Costume from the Area of Târnava Mică (Alba County) ABSTRACT

The paper presents the folk costumes and adornments from Alba county, which some of them throughout their development also took over elements from the town milieu: the folk costume from the Alba wine-growing area, the folk costume from the areas of the Apuseni Mountains: Shepherds (Mocănimea) from the Arieș Valley, Shepherds (Mocănimea) from the Trascău Mountains, Shepherds (Mocănimea) from the Ampoi Valley, Țara Moșilor, the folk costume from the Aiud area, the folk costume from the Târnave area, the folk costume from the Secașelor Plateau, the folk costume from the Sebeș Area, and Mureș Valley.

Women wore on their head the factory-made kerchief made of fine wool or silk, with black or brown tassels, imprinted with flowers of different colours (purple, white, green, red); that was laced under the chin or at the back. In addition, the white embroidered blouse (*ie*) of thin fabric was laced with a braid embroidered with multi-coloured cotton yarn, the puffed sleeves were creased with flounces (*fodori*), had a lace applique, and above was worn a little black waist short coat made of felt and velvet or fur appliques.

Over underskirts was worn the black skirt made of cloth or velvet with applique prints.

Being very large, it is tied in the upper part on a band that gets narrower over the waist and widens as it creased. The old apron was replaced in front with another one made of heavy silk, atlas, cloth or velvet, embroidered with thread or polychrome silk garlands and bouquets.

In the case of different ethnicities (Transylvanian Saxons, Hungarians) coexisting in a particular area for centuries, the tendency to define by differentiation was stronger and manifested by underlining the specific elements from the costume structure, which was attributed an exquisite identity-defining force. Therefore, besides a brief overview of the folk costume with reference to the Middle Ages, the modern age and the contemporary one, the paper offers sequentially some landmarks on the raw materials and techniques used at processing the vegetal and animal fibres harnessed for manufacturing clothing items.

Cuvinte-cheie: industria casnică textilă, cojocăritul, portul popular de sărbătoare, portul popular românesc, portul popular săsesc

Key words: domestic textile industry, sheepskin coat making, traditional festive clothing, traditional Romanian clothing, traditional Saxon clothing

Județul Alba cuprinde următoarele zone etnografice păstrătoare de tradiții, bunuri materiale și spirituale valoroase în toate domeniile culturale: Zona Viticolă Alba, zonele Munților Apuseni: Mocănimea Văii Arieșului, Mocănimea Munților Trascău, Mocănimea Văii Ampoiului, Țara Moșilor, Zona Aiudului, Zona

Târnavelor, Zona Podișul Secașelor, Zona Sebeș, Zona Alba Iulia și Valea Mureșului¹.

Zona Târnavelor se află în continuarea podgoriei Alba Iulia, pe văile Târnavei Mari și Târnavei Mici care se unesc la Blaj și se varsă în Mureș. Această zonă a cunoscut cultura viței-de-vie mult mai târziu, iar Târnavele sunt singurele râuri din România care au dat numele unei regiuni viticole: Podgoria Târnavelor. De o parte și de alta a Târnavei Mici se află zona deluroasă acoperită de păduri, iar versantele dealurilor poartă vestitele podgorii ale Târnavelor – de unde și numele de a doua „Țară a Vinului” din județul Alba, care însumează localitățile: Blaj, Bălcaciu, Sâncel, Jidvei, Cetatea de Baltă, Valea Lungă, Șona, Crăciunelul de Jos, Cenade, Ohaba, Roșia de Secaș².

Corespunzând, în general, vechilor județe cu același nume, Zona Târnavelor s-a diferențiat de-a lungul anilor, din punct de vedere etnografic, în două subzone: Târnavă Mare și Târnavă Mică, fiecare dintre acestea alcătuind unități etnico-geografice care evidențiau elemente particulare bine conturate. Locuitorii din Zona Târnavă Mică au practicat numai legături indirecte cu zonele din preajma Carpaților Meridionali; în schimb, s-au aflat în nemijlocita vecinătate a Mărginimii Sibiului și Câmpiei Transilvaniei³.

Industria casnică textilă

Numărul mare al uneltelor legate de industria casnică textilă, confecționate de meșterii lemnari, ilustrau importanța pe care pânza țesută în casă a avut-o în realizarea pieselor de port sau a textilelor de interior. Țesăturile decorative au adus un plus de frumusețe locuințelor țărănești, dar au oferit și o mare varietate pieselor de port. În zilele noastre, multe dintre aceste categorii de obiecte au dispărut, nemaigăsindu-și locul în interiorul amenajat cu mobilier de factură industrială; s-a mai păstrat însă obiceiul utilizării covoarelor și fețelor de masă țesute în casă, care erau foarte diferite prin stilul lor decorativ de cele tradiționale. (Fig. 1)

Torsul și țesutul fibrelor, precum și confecționarea pieselor de vestimentație, au fost meșteșuguri casnice și necesitau un instrumentar de lucru adecvat, începând cu torsul – care avea rostul de a realiza simultan întinderea și răsucirea fibrelor cu: fusul, furca de tors, roata de tors și transformarea lor în fire, depănarea cu ajutorul vârtelnițelor, continuând cu țesutul la războaiele de țesut orizontale – unde se definitivau țesăturile, apoi confecționarea unor produse finite într-o gamă foarte variată.

¹ Dunăre 1962, p. 28; *Idem* 1965, p. 481.

² Butură 1989, p. 26.

³ Dunăre, Catrina 1968, p. 17.

Tehnica țesutului putea fi: *simplă, năvădită și aleasă*, cea din urmă fiind cel mai dificil de realizat: se „alegea prin degete” cu două fețe sau în „droturi” cu o singură față. Fețele de masă, ștergarele de perete, tindele de culme, foile de culme, fețele de pernă, foile de perete și covoarele, au fost țesături funcțional-decorative cu un decor foarte bogat. Traistele, desagii, sacii pentru cereale, lepedele, merindările, ștergarele de cânepă – adică țesăturile de uz gospodăresc – aveau întotdeauna fondul alb, decorul geometric stilizat realizat în culori pastelate⁴.

Până la țesut, lâna trecea printr-un proces de prelucrare, care avea mai multe faze: după ce se tundeau oile, cam prin lunile mai-iunie, femeile spălau lâna în ciubere mari cu apă fierbinte și cu leșie obținută din cenușă. După spălare, lâna se limpezea la râu, apoi se usca pe garduri, urma scărmanatul și pieptănatul lânii cu piepteni și „foșalăi” (cesale), apoi se trăgeau cu mâna firele de pe piepteni, formându-se șuvițe nu prea groase, numite *păr* (firul lung) – folosite la urzeală. Lâna rămasă („canura”) se scărmana și se așeza deoparte, fiind utilizată pentru băteală sau pentru împletit; atât din păr cât și din canură se făceau fuioare, care se așezau sub formă de caiere în furcă pentru a fi toarse. De pe fus era făcut sculul, apoi ghemul, iar după preferințe firele puteau fi vopsite sau se păstra culoarea naturală⁵. (**Fig. 2**)

Cânepa și inul erau cultivate pe lângă fiecare gospodărie, deoarece dețineau o pondere importantă ca materie primă pentru tors și țesut. Terenul era pregătit toamna, ogorul se îngrășa cu gunoi de grajd, iar locul preferat era în apropierea satului, la capătul tarlalelor de porumb, sau în fundul grădinilor din intravilan. Cânepa era de două categorii: „de vară” și de „toamnă” sau iarnă: cea de vară era *masculul* și cea de iarnă, *femela*; planta care ajungea mai timpuriu la maturitate și nu făcea semințe era cânepa de vară, iar cea care se cocea mai târziu și făcea semințe era cânepa de toamnă⁶.

Cânepa pentru semințe nu se semăna la un loc cu cânepa pentru fibră, aceasta se intercala printre semănăturile de porumb, și se culegea toamna când semințele ajungeau la maturitate. Cânepa de vară se culegea mai devreme, atunci când tulpina se îngălbenea, iar cea de toamnă se culegea cam cu două săptămâni mai târziu, când se maturizau semințele. Culesul cânepii era o ocupație strict femeiască, la care bărbații participau foarte rar. De obicei această operație se făcea cu mâna, firele de cânepă se scuturau de țărână și erau așezate pe pământ, până se obținea un mănunchi, iar din mai multe mănunchiuri se forma o mănură, și sub această formă cânepa va trece prin toate operațiile de prelucrare⁷.

⁴ *Ibidem*, p. 41.

⁵ Butură 1989, p. 281.

⁶ Canțâr 1951, p. 13.

⁷ Maier 2009, p. 147.

După recoltatul plantelor, din mănuși se formau snopi, care erau puși fie pe lângă garduri sau în curtea casei la soare, apoi se depuneau în topile special amenajate pe cursurile pâraielor, pentru putrezirea relativă a părții lemnoase și a desprinderii fibrei de pe ea. Snopii de cânepă și in se smulgeau cu mâna, și se așezau la soare pentru o uscare perfectă, apoi se melițau: mai întâi în melițoi pentru a se rupe mărunț puzderia (partea lemnoasă), apoi în meliță pentru a rezulta fuiorul. Ultima operațiune era pieptănatul cu ajutorul ragilei (o scândură în care erau înfipti dinții din fier) și al pieptenilor, apoi mai multe fuioare erau înmănunchate într-un caier, care urma a fi tors⁸. (**Fig. 3**)

Prelucrarea mai fină a fuiorului se făcea cu o unealtă numită „hecelă” sau „ragilă”, formată dintr-o scândură îngustă la ambele capete și mai lată la mijloc, unde se băteau dinții sau colții mai groși și mai rari în mai multe rânduri, cu care se despicau fibrele pentru a fi mai fine. O altă unealtă folosită pentru prelucrarea fibrelor vegetale asemănătoare cu hecele era „peria”, care, spre deosebire de hecelă, avea dinții foarte ascuțiți; prin perie se trăgea fuiorul tras o dată prin hecelă, pentru ca fibra să devină foarte moale și ușor de tors⁹.

După melițatul fibrelor vegetale, urma torsul firelor necesare țesutului; principalele unelte pentru această operație au fost: furca de tors, roata de tors și fusul, care erau cunoscute sub această denumire în toată țara, cu foarte mici excepții. Din fuioarele de in și cânepă se formau caierele, care erau legate pe furcile de tors; acestea le putem împărți în: a) furci de brâu, b) furci cu talpă, c) furci cu scaun și d) furci de tavan¹⁰.

Roata de tors poate fi încadrată în categoria instalațiilor țărănești; s-a răspândit în toată țara datorită eficienței incomparabil de mare, datorată mișcării roții, care era imprimată cu piciorul. Măinile fiind eliberate de fusul cu care trebuia să se răsucescă firul, se trăgea fuiorul din caier cu mai multă ușurință și rapiditate, sincronizându-se cu învârtirea roții. Confecționarea și utilizarea uneltelor din gospodăria țărănească a fost, de fapt, primul pas calitativ – incomparabil mai mare a fost, însă, trecerea de la unealtă la prima instalație preindustrială, adică trecerea de la furcă de tors la roata de tors¹¹. (**Fig. 4**)

Fusul de tors, a doua unealtă necesară torsului firului, a fost de două tipuri: fusul cu prâsnel mobil și fusul cu prâsnel fix cu un capăt îngroșat – acestea fiind răspândite în toată țara, în Transilvania s-au folosit mai multe denumiri pentru această unealtă: „fus de îndrugat”, „fus de răsucit”, „răsucă”, „tocalie”, druji”. Dar cea mai veche unealtă de pe teritoriul țării noastre a fost „tocălia” – această unealtă se pare că a fost inventată chiar la începuturile torsului, fiind lucrată dintr-

⁸ Focșa 1967-1968, p. 142.

⁹ Maier 2009, p. 150.

¹⁰ *Ibidem*, p. 151-152.

¹¹ *Ibidem*, p. 153.

un lemn de esență tare; la început a fost utilizată cu predilecție la tors și răsucit, apoi, după apariția fusului, a servit tot mai mult numai la răsucit¹².

După torsul cânepii și a inului se făceau „jirebii”, „jirebdii”, „păpuși”, „motoci”; aceste fire se derulau de pe fuse pe rășchitor – o unealtă simplă cu două „coarne” și o „peană”. Pentru a fi rășchitate, fusele se fixau în „fusăriță” – unealtă formată dintr-o talpă cu mai multe găuri, două „coaste” paralele la margini și o „peană” mobilă cu găuri. Fusul era introdus cu un capăt într-o gaură din talpă, și cu celălalt într-una din pene în poziție verticală, pentru a asigura o rotire ușoară a rășchitorului. Rășchitatul se mai realiza și direct de pe fus, poziția rășchitorului fiind orizontală pe o margine de masă sau pe două capete de scaun; firul era trecut alternativ peste cele două capete, obținându-se un mănunchi de formă elipsoidală cu firele întretăiate la mijloc¹³.

Vârtelnița confecționată de gospodar sau de meșterul tâmplar din sat era un trunchi de copac cu crengile în jos: aceasta forma un trepied cu sulul în sus, sau un sul confecționat dintr-o bucată de lemn cu trei picioare cu un cui-fus înfipt în partea de sus, care avea drept scop fixarea „lopățelelor”, care se învârteau în jurul aceluși ax. În interiorul lopățelelor se perforau la distanțe egale câteva găuri pentru „pene” (scândurele subțiri din lemn - „țăruși”), pe care se întindeau „jirebiile”, apoi se lua un fir și se făcea ghemul. (**Fig. 5**)

După depănatul firelor și făcutul „ghemelor” urma urzitul. Primele forme de urzit au fost pe: „peretele casei”, „pe gard”, „pe grapă” și „pe țăruși bătuți în pământ” – tehnica este aproximativ aceeași la toate tipurile: din două gheme cu tort așezate într-un vas adânc, pentru a nu sări afară în timpul urzitului, se lua câte un capăt de fir și se prindea cu un cui (țăruș, colț de grapă) în dreapta sau în stânga, la rândul de jos. Firele erau trecute peste fiecare dintre rândurile de dinți sau cuie, după cât de lată trebuia să fie pânza, apoi se urca în spirală până la partea superioară a grapei sau urzoiului; la toate sistemele se făcea numărătoarea firelor, de aceea numărul firelor era egal cu numărul dinților de pe spată¹⁴.

După operația de urzire, atât pentru fibrele animale cât și pentru cele vegetale, urma asamblarea războiului și neveditul, urzeala se pune pe sulurile războiului, iar pentru a obține firele încrucișate se foloseau „fuștei” mobili. Firele de pe sul „veneau două câte două” unul peste celălalt, treceau consecutiv printre cele două, patru sau mai multe ițe, se dădeau apoi prin spată, iar pentru efectuarea mișcării „sus-jos” ițele se legau de scripeți, și în partea de jos de tălpi sau piedici, apoi urzeala dată prin spată se lega de sulul din față pentru țesut.

Războiul de țesut se confecționa din lemn de esență tare, și avea următoarele părți componente: picioarele, sulurile de întindere a urzelii, sulul de

¹² Vuia 1958, p. 80.

¹³ Maier 2009, p. 154.

¹⁴ *Ibidem*, p. 156.

rulare a țesăturii, fușteii, spata, brâgtele, bărbătuț, muierușcă, piedică, tălpi, prinsori. Stativele se compuneau din două tălpi, care erau legate prin stinghii prevăzute cu pene din lemn, unite între ele cu ajutorul celor două bețe ale sulului, unul în spate pentru a rula urzeala, iar celălalt în față, pentru învelirea pânzei. „Vatale” menținute de scripeți în poziție verticală (piese mobile ale războiului de țesut) susțineau spata, în dosul căreia se aflau ițele, iar scripeții mențineau vatalele în poziție verticală. După ce se lega gura pânzei, sulul din față se oprea cu ajutorul „slobozitorului” (un băț de lungimea stativelor ascuțit în partea din spate), care se introducea într-o gaură a sulului situat în spate¹⁵.

Produsele țesute pot fi împărțite în câteva mari categorii, după cum urmează: țesături de uz personal, țesături decorative și țesături de uz gospodăresc. Din categoria țesăturilor de uz personal și ornamental au făcut parte: pâna pentru diferite întrebuințări, cearșafurile (lepedeele), fețele de pernă și capetele de pernă, „șterguri” (merindări), fețele de masă, prosoapele, ștergarele, tindeele, țealele („cergile”), cuverturile, păretarele, lăicerele¹⁶.

Categoria țesăturilor de uz personal era destul de variată: cămășile femeiești și bărbățești, laibărele, sumanele, cioarecii, pantalonii, gluga, pânura sau aba, cărpele de cap, vâlitoarele, basmalele, maramele, opregele, cătrînțele, șorturile, zadiile, brâiele, „straițele” (traistele), desagii de transport, sacii pentru păstratul și căratul cerealelor. Ca element strict utilitar, costumul popular a fost legat de condițiile geografice și climatice, de ocupațiile tradiționale, dar mai ales de meșteșuguri; ca element de podoabă, el a mai fost legat de cele mai importante ceremonii și obiceiuri, devenind purtătorul unor vechi tradiții, în care se reflectă concepția societății respective cu privire la starea socială sau vârsta fiecărui individ¹⁷. (**Fig. 6**)

Torsul și țesutul la război erau meșteșuguri practicate iarna, când femeile aveau mai mult timp să stea pe lângă vatră sau să participe la șezători; până primăvara, când începeau muncile câmpului, pâna lungă de câțiva metri era gata pentru albit. Fiecare femeie trecea pâna mai întâi printr-o „leșie”, obținută din cenușă cu apă fierbinte pe care o strecurau, apoi înmuiau pâna și o spălau la râu și o lăseau să se „zbicească” (zvânte), după care era din nou introdusă în apă și lăsată la soare; procesul se repeta până când pâna căpăta albeața și finețea dorită¹⁸.

Precizăm că pentru pregătirea firelor de lână sau cânepă în vederea țesutului, se foloseau diferite instalații care puteau fi ușor manevrate: rășchitorul vârtelnița, sucala (cu ajutorul căreia se făceau țevile pentru suveică) și urzitorul. Din firele de in, cânepă, lână și bumbac se obțineau diferite țesături: pânză

¹⁵ Pamfile 1910, p. 32.

¹⁶ Maier 2009, p. 161.

¹⁷ *Ibidem*, p. 162.

¹⁸ Butură 1989, p. 280.

pentru cămăși (de lucru sau de sărbătoare), ițari, sumane, cioareci, covoare, cergi, prosoape, brâie etc¹⁹.

Așadar, femeile obțineau în casă țesăturile din pânză, din care erau confecționate majoritatea elementelor care compuneau costumul popular, dar și textilele de interior (ștergarele, fețele de masă, covoarele etc), de o mare diversitate și frumusețe. Dat fiind faptul că în zonele rurale, ocupațiile principale au fost agricultura și creșterea animalelor, s-au dezvoltat meșteșugurile țărănești care au fost principalele beneficiare de materii prime rezultate din aceste îndeletniciri²⁰.

Prelucrarea fibrelor animale și vegetale a constituit unul dintre cele mai vechi meșteșuguri a locuitorilor din țară; tehnicile și procedeele de lucru, dar și uneltele utilizate au fost comune aproape în toate zonele. Acest meșteșug mai are încă o foarte mare pondere în economia sătească, în special prin dezvoltarea industriei artizanatului; dacă inițial, costumul popular a făcut parte din îmbrăcămintea de zi cu zi, astăzi se mai poartă în zilele de duminică, la biserică, sau la marile sărbători de peste an și la cele din ciclul vieții omului.

Meșteșugul cojocăritului și pielăritului

Meșteșugul cojocăritului s-a diferențiat în confecționarea diferitelor tipuri de piese destinate costumului tradițional femeiesc și bărbătesc; unele dintre acestea aveau un anumit specific local sau zonal, evidențiat printr-o ornamentică și cromatică deosebită. Amprenta zonală a marcat nu numai îmbrăcămintea din piele dar și încălțăminte. Au apărut diferite branșe: tăbăcarii, pielarii, curelarii, cizmarii, cojocarii, ale căror produse au fost nelipsite din târgurile săptămânale din orașe, dar și din târgurile periodice de „țară” din așezările situate în locurile tradiționale de schimb²¹. (**Fig. 7**)

Pielea care urma să fie prelucrată se spăla într-o apă curgătoare timp de mai multe zile, după care se înmuia și se întindea pe un butuc gros curățat de coajă, se rădea dinspre gât spre coadă până se curățau părul și resturile de carne. Apoi se fierbeau două căldări de scoarță de gorun pisată; în acea zeamă caldută se ținea pielea timp de 10 zile și se întorcea zilnic de 2-3 ori, iar la 2-3 zile, în aceeași apă, se fierbea altă scoarță. Pielea de vițel se tăbăcea într-o săptămână, iar cea de bou sau de cal în 10 zile; se punea apoi pe o masă și se freca cu o piatră, ca să se îndrepte și să se întindă, la final era făcută sul pe o sucitoare cu „vigul” (sulul) de pânză, se bătea bine cu maiul de haine, și era ținută pe sul până venea clientul după ea²².

¹⁹ Informație: Fleșeriu Gabriela - Expoziția etnografică Cenade.

²⁰ Pamfile 1910, p. 40.

²¹ Butură 1989, p. 359.

²² *Ibidem*.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în mediul rural s-au diferențiat două mari grupe de cojocari, după felul muncii lor: a) cojocăria „ușoară” sau „simplă” și b) cojocăria „grea” sau „subțire”. Cojocăria ușoară sau simplă, neornamentată și neînflorată constă în realizarea pieselor de îmbrăcăminte obișnuită extrem de simple, în timp ce cojocăria grea „ornamentată” (subțire) s-a specializat în piesele de port mai bine prelucrate și finisate „cu mare măiestrie și deosebit gust artistic”²³.

O expunere sumară a operațiilor succesive a prelucrării pieilor de către cojocarii din mediul rural ne va permite stabilirea fazelor obligatorii ale meșteșugului respectiv: alegerea pieilor, jupuitul, dubitul, argăsitul, spălatul, uscatul, curățatul de carne, alesătura pielii, albitul, vopsitul, croitul, cusutul. Practica meșteșugărească a cojocarilor este foarte apropiată de cea a tăbăcarilor: meșterul trebuia să cunoască bine toate subtilitățile de prelucrare a pieilor, din care rezultau unele produse de îmbrăcăminte și încălțăminte²⁴. (**Fig. 8**)

Ca materie primă se foloseau pieile animalelor domestice: boi, vaci, viței, cai, oi, capre sau alte animale sălbatice (lupi, vulpi, râși, jderi, dihori); toate zonele țării sunt bogate în resurse de materii prime pentru dezvoltarea unui meșteșug local de prelucrare a pieilor, iar creșterea animalelor a fost una dintre ocupațiile de bază a locuitorilor. Pieile tăbăcite de bovine, porcine și cabaline se foloseau cu predilecție pentru confecționarea hamurilor, curelelor, a hainelor mai puțin pretențioase, opincilor, dar și a altor pieselor de încălțăminte, acestea fiind improprie pentru confecționarea cojoacelor²⁵.

Prelucrate prin cunoscuta tehnică a argăsitului, tăbăcăritului sau dubitului, cojoacele, pieptarele, chimirele și opincile, au parcurs un drum interesant în ce privește croitul și ornamentica; prelucrarea blănurilor și a pieilor a constituit o îndeletnicire importantă pentru locuitorii din Zona Târnavelor²⁶.

Schimbul de mărfuri a fost rezultatul unui bogat comerț al Țării Românești și Moldovei cu Transilvania. Documentele au consemnat valoarea și calitatea diferitelor piei de animale destinate pieselor de îmbrăcăminte, iar informațiile pe care le avem începând cu secolul al XVIII-lea au autentificat puținele știri care făceau referință la portul popular.²⁷

În Zona Târnavelor, atât meșterii cojocari, cât și membrii comunităților care au avut în componența portului popular de sărbătoare sau de lucru îmbrăcăminte confecționată din blană, deosebeau cojocul de pieptar prin existența mânecilor, dar și prin lungimea evidentă a pieptarului fără mâneci,

²³ Maier 2009, p. 167.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, p. 168.

²⁶ Petrescu 1959, p. 132-136.

²⁷ Meteș 1921, p. 63.

crăpat sau înfundat cu o ornamentație mai bogată în special la piesele de port femeiesc²⁸. (**Fig. 9**)

Argășitul pieilor se realiza dintr-un amestec compus din tărâțe de grâu, la care se mai adăuga sare neagră măcinată. Numărul de zile alocat pentru argășitul pieilor se stabilea în funcție de anotimp, dar și de starea vremii – în timpul verii pieile stăteau la argășit o perioadă cuprinsă între 9-12 de zile, iar în anotimpul rece 28 de zile²⁹. Peste zi, pieile erau spălate de câte două ori (seara și dimineața), apoi se uscau la umbră. În gospodăriile cu vite la locul stânei, pieile de oaie se mai argăseau în zer cald sau sărat. Din cauză că pieptarele confecționate din piele astfel argășită „căpătau un miros de brânză și se ardeau în dese cazuri”, se evita acest procedeu³⁰.

Tehnica tradițională a argășitului nu a fost întotdeauna stăpânită de fiecare meșter în parte: au existat situații când argășitul îl făcea altcineva decât cojocarul; acest lucru nu a însemnat însă că în foarte multe localități, atât din mediul rural cât și din cel urban, nu au activat tăbăcari cu un foarte bun renume în pregătirea pieilor pentru confecționarea cojoacelor și pieptarelor. Documentele breslelor tăbăcarilor de la Blaj, Mediaș, Sighișoara, Târnaveni susțin pe deplin acest lucru³¹.

Argășitul pieilor necesare cojocăritului se făcea dintr-un amestec din tărâță de grâu, adică 400gr pentru fiecare piele de miel și 600gr pentru cea de oaie (sau o ferdelă de tărâțe la 10 piei), la care se mai adăuga un amestec din sare neagră, măcinată – de exemplu, la 80 de piei se întrebuițau 17kg de sare și 2kg piatră acră; aceasta din urmă a fost folosită mai ales pentru obținerea unor piei albe și moi³².

Conținutul soluțiilor pentru argășire diferă; ele se aplicau în funcție de pielea supusă acestui procedeu, pielea de vită sau vițel se argăsea cu var și cenușă „ca să i se ducă părul”, sau cu o soluție din scoarță de stejar, care se aplica de trei ori pe săptămână. Pentru argășit se foloseau următoarele vase: butea, cada, ciuberele pentru spălat pieile, gălețile pentru cărat apă, greutățile care se puneau pe diferite capace în cadă³³.

Dintre piesele de îmbrăcăminte confecționate din piele de oaie, cojocul lung făcea parte din portul tradițional al tuturor românilor din Zona Târnavei. Croiul era aproape identic la costumul bărbătesc și la cel femeiesc. Pentru realizarea acestuia, meșterii foloseau șapte piei de oaie; multă vreme, această piesă a fost nelipsită din portul bărbaților, care practicau căraușia, pădurăritul și

²⁸ Catrina 1977, p. 563-564.

²⁹ Petrescu 1968, p. 6.

³⁰ *Ibidem*, p. 565.

³¹ Răduțiu 1966, p. 305.

³² Catrina 1977, p. 564.

³³ *Ibidem*.

păstoritul. Iarna sau pe vreme ploioasă, cojocul se purta cu lâna în exterior și pielea în interior, pentru a o feri de umezeală³⁴.

Cojoacele folosite în zilele de lucru erau puțin împodobite, doar cu aplicații din blană albă, la aripi, pe margini și la guler. Cele pentru zilele de sărbătoare prezentau o notă decorativă distinctă, care consta din câteva aplicații de blană neagră de miel. Ornamentația în șiruri cu mult negru și puțin roșu, la mâneci și pe piept, a cojocului lung din Blăjel, îi dădea acestuia o notă specifică în ansamblul portului respectiv, spre deosebire de cel din Căpâlna, la care gama ornamentală era cu precădere florală, obținută prin cusături sau aplicații de piele de culoare maro și roșie³⁵.

Mai întâlnim o variantă a cojocului, cu clini, care era o influență directă a meșterilor din Mărginimea Sibiului, de la care au deprins arta meșteșugului mulți meșteri din Zona Târnavelor. Începând cu anii 1937-1940, se răspândesc cojoacele cu guler, întâlnite tot mai des în portul de lucru, dar și în cel de sărbătoare – când erau foarte bogat ornamentate. O variantă a cojocului tradițional mai frumos lucrat a fost cel cusut cu fir negru în jurul buzunarelor și pe margini; acest cojoc s-a purtat în aceeași măsură de bărbați cât și de femei³⁶.
(Fig. 10)

Bitușca a fost confecționată din cinci piei de oaie, la care se mai adăuga o piele de miel pentru guler; aceasta se asemana cu un cojoc mare și se întâlnea mai cu seamă în portul popular din Micăsasa, Tăuni și Blăjel. Cu mânecile mai lungi decât ale cojocului, prezența acestei piese în portul tradițional femeiesc dovedește pătrunderea cojocului ciobănesc în îmbrăcămintea oamenilor din vatra satului; această piesă nu avea umeri și nici clini, ci se compunea din aripi, mâneci și spinare, asemănătoare pieselor de port din Mărginimea Sibiului³⁷.

Deoarece făcea parte din portul persoanelor cu o poziție social-economică aleasă, bitușca o întâlnim fie „cusută” (brodată), în special la poale și pe margini, iar în ultima vreme, vopsită. Funcționalitatea mâneșilor răspunde și unor nevoi practice: cine pleca la târg sau la munte lega capetele mâneșilor și punea înăuntru tot felul de lucruri; în astfel de situații, mânecile cojocului înlocuiau traista și desaga – dacă era îndoită în două sau trei, mâneca servea drept pernă³⁸.

Pieptarele au parcurs nu numai o evoluție morfologică (care, în linii esențiale, a fost aceeași în portul nostru tradițional), ci au înregistrat și o remarcabilă diferențiere, datorată poziției geografice a acestui ținut, situat între câteva zone etnografice cunoscute prin capacitatea lor de a difuza o seamă de

³⁴ *Ibidem*, p. 566.

³⁵ Dunăre, Catrina 1968, p. 134.

³⁶ *Ibidem*, p. 136.

³⁷ Păcală 1915, p. 515.

³⁸ Palada 1967-1968, p. 352.

valoroase creații artistice populare mereu înnoite: Țara Bârsei, Țara Oltului, Mărginimea Sibiului, Valea Sebeșului³⁹.

Nu trebuie să se înțeleagă însă că această circulație de valori materiale și spirituale a anulat contribuția creatoare a fiecărui meșter cojocar ce aparține Zonei Târnavelor. În funcție de structura morfologică a croiului se pot deosebi două tipuri fundamentale: pieptarul înfundat și pieptarul despicat, nu mai vechi de începuturile perioadei moderne. Aceste două tipuri de cojoace fără mânecă sunt denumite în diferite feluri și realizate în numeroase variante, diferențiate mai mult în privința decorului ornamental și cromatic, decât sub raportul formei (croiului)⁴⁰.

Dintre cele două tipuri de pieptare, primul era mai vechi, iar celelalte au fost variante ale acestuia, caracterizate printr-o împodobire foarte redusă lipsită de orice element decorativ: pieptarele au fost confecționate în fiecare sat, de către țărani fără nici o pregătire meșteșugărească. În Zona Târnavelor s-au diferențiat trei tipuri de pieptare, în funcție de ornamente și cromatică, întinderea și structura câmpurilor ornamentale, dar și după culoare sau grupul cromatic predominant: 1. *pieptare românești*, cu o factură decorativă tradițională, 2. *pieptare ardelenesti*, asemănătoare cu cele din nordul Țării Oltului, 3. *pieptare sibienești*, cu o broderie de factură mai evoluată⁴¹.

Pieptarele românești au această denumire pentru a se deosebi de cele ale altor etnii, dar și de cele realizate de români într-o etapă ulterioară (modernă și contemporană), ca urmare a intensificării raporturilor culturale interetnice între medii sociale diferite. În portul bărbătesc, pieptarele înfundate au fost bogat ornamentate în față cu „strămătură” (lânică) și aplicații din „pojiță” (meșină); în portul femeiesc, pieptarele au fost înfundate sau despicate în față, cu clini laterali și foarte bogat ornamentate⁴².

Săliștea Sibiului poate fi considerat cel mai dezvoltat centru rural, specializat în meșteșugul prelucrării pieilor, unde accentul s-a pus în primul rând pe cojocărit – de aceea, mulți cojocari din împrejurimi sau comunele mai îndepărtate și-au făcut ucenicia în Săliște. Răspândirea produselor confecționate în acest centru pe o arie foarte întinsă și-a lăsat amprenta asupra portului popular, în care au pătruns influențele săliștenești, fără a anula însă priceperea și nota personală dovedită de meșterii satelor, din zonele etnografice limitrofe⁴³.

În portul bărbaților, pieptarele înfundate au continuat să-și păstreze ambele funcționalități. Exemplarele confecționate cu ocazia sărbătorilor au dobândit un câmp ornamental și o gamă cromatică cu o valoare decorativă

³⁹ Catrina 1977, p. 566.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Vlăduțiu 1973, p. 47.

⁴² Catrina 1977, p. 569.

⁴³ Palada 1967-1968, p. 353.

mereu sporită, iar în portul de sărbătoare al femeilor apare pieptarul „desfăcut”. Cu timpul, pieptarele despicate în față se statornicesc și în îmbrăcămintea bărbaților, fiind decorate cu „zăgărea” (margine) din blană neagră de miel cu broderii și „cănace” (ciucuri). Pieptarul femeiesc și bărbătesc înfundat sau crăpat („desfundat”), se încheia cu „bumbi” (nasturi confecționați din piele) trecuți printr-o „cheutoare” din piele răsucită⁴⁴.

Pieptarul „văcsit” sau „văpsit” (vopsit) închis în față a fost confecționat de meșteri în cooperativele satești sau de cei cu munca la domiciliu la cererea clienților respectivi. Acest tip de pieptar se apreciază a fi intrat în portul popular începând cu anul 1937. În urma cercetărilor de teren distingem: pieptarul „văpsit” cu „șinor” (șnur), pieptarul negru cu spatele și mânecile garnisite cu pluș sau catifea (neagră, maro albastră) – a fost adus de cojocarii din părțile Teiușului, și îl întâlnim cu o mai largă răspândire în localitățile: Crăciunel, Șona, Cetatea de Baltă⁴⁵.

Deși simple la prima analiză, cojocul, bitușca și pieptarele din Zona Târnavelor înmănușează o bogată gamă ornamentală, realizată cu acul de cojocărie prin împletire, aplicare sau „trase la mașina de cusut”; ornamentele identificate ajung la peste 40 de denumiri specifice acestor piese de port. Majoritatea ornamentelor florale au fost dispuse pe pieptul pieptarului în „jurul florii mari” sau „floarea din piept”, iar cele geometrice converg către părțile componente (brâu, mâneci, clini, buzunare)⁴⁶. (**Fig. 11**)

Selectând din broderia pieptarelor ornamentele specifice zonei Târnavelor, le menționăm pe cele utilizate cel mai frecvent: vița-de-vie, „trăsură cu muște”, „șase ochi”, „înimioare”, „opturi cu ochiuri”, „floare mare din piept”, „frunze tivite și simple”, „prescura”, „brâu”, „fructe”, „cununi”, „pinteni”, „pătratul din față”, „flori cu cârlige”, „creste cu ochiuri”, „oacheșă cu două rânduri”, „brățara”, „lighthură din piele neagră”, „strâmbuleți”⁴⁷.

Croind și stimulând răspândirea unor noi tipuri de pieptare, reparând și confecționând și alte piese de port din blană (șerpăre, chimire, traiste de târg etc.), cojocarii Târnavelor au dezvoltat în mod original acest meșteșug artistic. Este greșit însă să credem că meșterii cojocari au fost permanent influențați de portul Mărginimii Sibiului, Țării Oltului etc., deși în piesele realizate de aceștia se pot citi trăsăturile substanțiale ale portului din această zonă⁴⁸.

Locuitorii din Zona Târnavelor nu au beneficiat numai de meșteșugul pielarilor din Făgăraș – asemenea centre au existat și la Rupea, Agnita, Mediaș, Dumbrăveni, care au aprovizionat în special populația românească din foarte

⁴⁴ Catrina 1977, p. 571.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 572.

⁴⁷ Butură 1978, p. 406.

⁴⁸ Dunăre, Catrina 1968, p. 137.

multe sate. Alături de aceștia au existat cojocari români și sași care au lucrat pentru cojocarii din diferite localități: Blaj, Pănade, Saschiz, Grânari, Ighișu Vechi, Cincu, Sâncel, Coveș, Sibiu, Ocna Sibiului⁴⁹.

Cojocarii și alți meșteri populari de pe Valea Secașului (Broșteni, Spini, Cergăul Mare, Tău, Ohaba, Roșia de Secaș, Secășel), participau la târgul din Miercurea Sibiului; cei din Crăciunelul de Jos și Micăsasa participau la Teiuș, iar locuitorii din subzona Târnavă Mare frecventau regulat târgurile de la Sighișoara, Mediaș și Agnita. Cojocarii din Dumbrăveni au participat la cele mai multe târguri: luau parte anual la peste 20 de târguri, dintre care unele deosebit de vestite: Deva, Teiuș. Blaj, Alba Iulia, Orăștie, Sibiu, Mediaș, Șeica Mare, Târnaveni, Sebeș, Miercurea Sibiului. La aceste târguri se întâlneau frecvent meșterii care reprezentau portul românilor, maghiarilor și germanilor din Transilvania⁵⁰.

Portul popular din Sâncel

Portul popular femeiesc a fost compus din: ie (cămașa desprinsă de poale) confecționată din bumbac, cătrînțele din lână cu ciucuri în față și dantelă în spate – ambele decorate cu „vrâste” (dungi) de diferite culori, poale cu „cipcă” (dantelă), și pieptăruțul din piele de oaie sau catifea. Sub influența portului orășenesc a apărut șorțul din lână și cel din mătase, care au fost purtate peste rochia (albastră, galbenă, neagră) confecționată din lână, postav subțire sau stofă. Femeile își acopereau capul cu năframa confecționată din „păr” (lână fină) sau mătase, cu ciucuri de culoare neagră sau maro, imprimată cu flori în culori diferite (vânăț, alb, verde, roșu), care se lega sub bărbie sau la spate, în funcție de statutul social al fiecăreia⁵¹.

Costumul bărbătesc era compus din cămașa albă din bumbac țesută în război, prinsă în „cheiță” (cusătură mărunță realizată cu acul, pentru unirea foilor de pânză) cu modelul „spic de grâu”; la guler și „pumnași” (manșete) era aplicată o cusătură cu ață de culoare albă, realizată în motive geometrice. Cioarecii și pantalonii croiți drept pe pulpă erau țesuți din lână. De asemenea, în perioada de iarnă se mai purta: mânecarul din pânură, pălăriile din pâslă cu borurile foarte largi confecționate în atelierile din Sălișteța Sibiului și căciulile din blană de oaie, iar în picioare opincile sau „păpuci” (ghetele) cu tureac.⁵²

(Fig. 12)

⁴⁹ Catrina 1977, p. 579.

⁵⁰ Dunăre, Catrina 1968, p. 131.

⁵¹ Informație: Costea Maria, comuna Sâncel, județul Alba, nr. 23.

⁵² Informație: Domșa Ioana, comuna Sâncel, județul Alba, nr. 84.

Portul popular din Biia

Portul popular femeiesc era compus din: cămașa prinsă de poale cu o tăietură în zona pieptului pentru a putea alăpta copilul. Decorul acesteia era realizat cu „cheițe” pe lângă „pui în brânel” (cruciulițe), „staniile” (gulerul) încrețite în jurul gâtului erau prinse cu o „beată” (bentiță). Peste poalele brodate s-a purtat „șurța” (șorțul) și cătrînța de culoare neagră, ambele confecționate din lână și ornamentate cu diferite motive (vegetalele, geometrice) foarte viu colorate (roșu, galben, verde), apoi cheptăruțul (înfundat sau despicat) din blană de miel sau postav negru, și cojocul lung din piele de oaie⁵³.

Au mai fost purtate rochiile cu „măgistră” (catifea lată) și șorțul confecționat din mătase – materiale procurate din comerț – ale căror culori se diferențiau în funcție de vârsta fiecărei femei (mai deschise la cele tinere și închise la persoanele vârstnice). La începutul secolului al XX-lea, femeile mai aveau în componența costumului: cămașa separată de poale, cătrînțele din postav negru, basmaua albă și năframa neagră sau maro confecționată din „barșon” (catifea), preferate în anotimpurile călduroase. Pe timp de iarnă se mai purta broboada din lână. Încălțăminte de influență orășenească a pătruns aici foarte devreme, de aceea întâlnim în componența costumului ghetele cu tureac înalt încheiate în față sau într-o parte⁵⁴. **(Fig. 13)**

Portul bărbătesc era mai simplu decât cel femeiesc, fiind compus din: cămașă albă confecționată din cânepă sau în cu „pumnași”, cioarecii cu șnur negru, șerparul încheiat cu trei catarame, prevăzut cu două buzunare în care se țineau actele și banii, „cheptarul” (pieptarul) și cojocul lung din piele de miel tivite pe margine cu piele neagră – decorul acestora consta în motive florale de diferite culori (roșu, galben, albastru), pe cele două buzunare erau brodate numele proprietarului și anul în care au fost confecționate. Pe cap purtau pălăria neagră din pâslă cu „peană” (floare), „comănacul” (pălăria de paie) și căciula din blană de miel, iar încălțăminte era comandată la meșterii pielari (opincile, bocancii, cizmele)⁵⁵.

Portul popular din Cetatea de Baltă

Portul femeiesc era compus din ia albă confecționată din „giolgi” (pânză subțire), închisă la gât cu o bentiță îngustă, brodată cu arnici (galben, roșu, albastru); mânecile largi erau încrețite cu „fodori” (volan) terminați cu „cipcă” (dantelă). Deasupra se purta un lăibăruț din postav de culoare neagră cu aplicații din catifea sau blăniță, ornamentat cu „zăgărea” (margine din blană) sau pluș. Cătrînțele erau țesute în două ițe cu „rostul închis” (fiecare față era pe dos), de

⁵³ Informație: Blaga Todor, satul Biia, comuna Șona, județul Alba, nr. 16.

⁵⁴ Informație: Burja Elena, satul Biia, comuna Șona, județul Alba, nr. 81.

⁵⁵ Informație: Blaga Maria, satul Biia, comuna Șona, județul Alba, nr. 16.

obicei în două foi – inițial s-au folosit culorile roșu și albastru, iar mai aproape de zilele noastre doar culoarea neagră în combinație cu „sârma” (lamé), de aceea se numeau „însârmate”⁵⁶.

Peste poale se purta „sugna” (fusta) neagră (simplă sau cu imprimeuri), confecționată din pânză sau catifea; fiind foarte largă, aceasta era prinsă în partea superioară pe o bentiță care se strângea pe talie. Cătrința a fost înlocuită cu un șorț confecționat din mătase grea, atlas, pânză sau catifea, brodat cu „buchete din fir” (ghirlande) sau mătase policromă. Femeile purtau pe cap năframa de „păr” (lână fină) sau mătase, cu ciucuri de culoare neagră sau maro, imprimată cu motive florale foarte viu colorate (vânăt, alb, verde, roșu), legată sub bărbie sau la spate⁵⁷.

Portul bărbătesc era compus dintr-o cămașă lungă, încrețită în zona pieptului și desplicată în față; mânecile aveau în partea inferioară „pumnișori” (manșetă îngustă) de culoare albă încheiați cu un nasture. Cămașa era confecționată din pânză de casă pentru zilele de lucru, iar pentru sărbători și ocazii din „bumbăcel” (ață de bumbac folosită la broderie); fața și spatele se croiau dintr-un singur lat de pânză completată în părțile laterale cu trei clini. (Fig. 14)

Peste cămașă se încingeau cu un șerpar din piele brodat cu arnici, iar deasupra purtau un pieptar confecționat din blană de oaie, foarte frumos ornamentat și imprimat la buzunare cu numele proprietarului și anul când a fost confecționat. Cioarecii croiți strâmt pe picior erau confecționați din postav (pânură albă) sau pânză, în funcție de anotimp; se purtau strânși pe picior și scurți în talie, pentru a se „așeza” cât mai bine șerparul. În picioare se purtau opinci, bocanci sau cizmele confecționate din piele de vită⁵⁸.

Portul popular din Cenade

Portul popular românesc. Costumul femeiesc a fost compus din: cămașa (ia) separată de poale, confecționată din pânză de bumbac țesută în război. La gât se cosea „beata” cu arnici colorat (roșu, alb, albastru), care ținea, de fapt, locul unui șirag de mărgele. Mânecile erau decorate cu „șinoare” (dungi), cusute cu arnici sau satin, iar pe marginea lor se cosea „altița” (porțiune de decor pe partea de sus a mânecii), apoi la manșetă se aplica „cipca” de culoare neagră⁵⁹.

Peste poalele tăiate și intercalate cu cipcă se purtau cratițele „țesute în război” brodate cu arnici și „drot” (sârma, lamé); partea din față se numea „șurță” și avea ciucuri, iar cea din spate cătrința, pe care se aplica doar un rând de dantelă. În jurul brâului se încingeau cu „doi cănaci” (un fel de frânghie

⁵⁶ Informație: Stoica Mariana, comuna Cetatea de Baltă, județul Alba, nr. 97.

⁵⁷ Informație: Lazăr Ioana, comuna Cetatea de Baltă, județul Alba, nr. 85.

⁵⁸ Catrina 1977, p. 561-565.

⁵⁹ Informație: Mărginean Rozalia, comuna Cenade, județul Alba, nr. 47.

confecționată din lână colorată, cu ciucuri la capete), care, la începutul secolului al XX-lea, se purta simultan cu un brâu tricolor⁶⁰.

Cheptarele înfundate sau desfăcute în față erau confecționate din piele de oaie de către meșterii din Alămor, dar treptat au fost înlocuite cu cele din „barșon” (catifea neagră fără dungi). În anotimpurile reci se purta „clicinul” (jachetă din postav negru cu nasturi împlețiți) sau „cojocuțele” din blană de oaie (cojocul cu mâneci lungi). Pe cap se purta năframa confecționată din diferite materiale (stofă, cașmir, satin), decorată pe margini cu ciucuri, iar pe timp de iarnă broboada țesută în război, din lână de diferite culori (mai deschisă la culoare pentru fetele și nevestele tinere și neagră pentru femeile în vârstă)⁶¹. **(Fig. 15)**

Costumul bărbătesc era alcătuit din: „chimeșă” (cămașă) confecționată din in sau bumbac, cioarecii din bumbac (vara) sau lână (iarna), șerparul lat din piele, pieptarul despicat și „cojocuța” – identice cu cele descrise la portul femeiesc, „clicinul” – o jachetă de culoare neagră sau maro confecționată din postav, ghetetele și cizmele, iar pe cap purtau pălăria neagră cu „pene” (mușcate) sau căciulă din blană de miel pe timp de iarnă⁶².

Portul popular săsesc. În costumele săsesc au existat piese de inspirație medievală și renascentistă care se înrudeau cu costumele zonelor de origine (Flandra, Luxemburg): mantaua încrețită (Krauser/Kroner Mantel) din blană neagră, cămașa cu încrețitură din jurul gâtului, cingătoarea cu reliefuri metalice și paftaua de pe piept (Heftel). Îmbrăcămintea sașilor s-a remarcat datorită splendorii broderii cusute manual, cu migală și răbdare, care erau realizate cu arnici de diferite culori (roșu, albastru, galben, negru) pe piele, postav, sau pe pânză de bumbac, in și cânepă. În funcție de vârsta și statutul fiecărei femei (fetiță, fată confirmată, femeie măritată, femeie mai în vârstă), existau mai multe costume, fiecare cu straietele și podoabele sale⁶³.

Costumul femeiesc era compus din: cămașa albă, rochia neagră sau albă, șorțul alb (de sărbători) sau negru (în perioada postului), „borta” (cilindru) confecționată din catifea neagră, împreună cu șalul alb, sau căița purtată cu năframă albă. Șalul era confecționat dintr-o dantelă foarte fină, apretată pe margini și prevăzută cu două benzi din catifea, care se legau sub bărbie. Rochiile cu „fonte” confecționate din mătase (albastră, verde) au apărut după al Doilea Război Mondial, și se purtau de obicei peste cămașa albă, împreună cu „clicinul” (jacheta) negru, mai ales de către femeile bătrâne⁶⁴.

⁶⁰ Informație: Mara Daniela, comuna Cenade, județul Alba, nr. 50.

⁶¹ Informație: Mara Cornelia, comuna Cenade, județul Alba, nr. 63.

⁶² Informație: Fleșeriu Ioana, comuna Cenade, județul Alba, nr. 12.

⁶³ Moise, Klusch 1980, p. 112.

⁶⁴ Informație: Ingrid Klein, comuna Cenade, județul Alba, nr. 70.

Femeile măritate purtau capul acoperit cu o „vălătură” (acoperământ pentru cap confecționat din *tüll*) prinsă cu ace, iar cele înstărite erau recunoscute după centura aurită din talie și paftaua de pe piept. Piese realizate din metale prețioase erau, în general, destinate populației orășenești, iar cele din alamă, sticlă și rareori argint sau pietre prețioase erau întâlnite frecvent în zone rurale⁶⁵.

Cămășile femeiești cu mâneci largi, strânse în partea de jos cu o brățară roșie sau neagră cu motive geometrice, aveau broderie albă pe muchia cutelor în față, sub guler, iar părțile componente erau încheiate cu cheițe albe. Peste cămașă se purta pieptarul înfundat, cu motive florale dominate de culoarea roșie. Deasupra rochiilor albe, fetele purtau șorțuri cu broderie florală, în două-trei rânduri de lujeri, între care își coseau adeseori numele și anul când a fost confecționat. Pe șolduri de o parte și de alta se prindea năframa viu colorată cu motive florale și ciucuri⁶⁶.

În partea superioară, femeile purtau pieptarul înfundat cambrat, cu cusături în motive florale, dominate de roșu, care contrastau cu o cravată (Mosch), confecționată din panglici de catifea neagră sau alte culori închise, cu motive florale, aurii sau galbene, și cu o ornamentație foarte bogată. Peste fustele largi din stofă colorată diferit, se purta șorțul cusut cu măiestrie, pe care se regăsea adesea numele celei care-l purta și anul în care a fost cusut. Atât fetele, cât și femeile se acopereau cu o manta neagră, creată, din postav, în formă de pelerină, sau cu un cojoc alb brodat cu ornamente colorate și inserții de blană pe margini⁶⁷.

Cămășile bărbătești cu mânecile foarte largi au avut broderii cu arnici negre la umeri și în partea de jos a mânecilor; în jurul gulerului dublu se purta „moscha” (cravata neagră cu motive florale viu colorate). Peste cămașă, feciorii purtau veste, iar bărbații – pieptarul deschis în față sau cojocul din piele, ambele brodate cu motive florale, dominate de culoarea roșie (ca și la cele femeiești); la mijloc se încingeau cu un șerpar⁶⁸.

Pantalonii negri erau strânși pe picior, iar în picioare se purtau întotdeauna cizmele negre înalte. Haina de sărbătoare din timpul verii era „dolmanul” – o zeghe (haină lungă din lână) închisă în față și împodobită la guler și mâneci cu broderii. Altă haină bărbătească era cojocul îmblănit, încadrat la guler și pe margini, de jur împrejur, cu blană neagră și cusături. Pe cap se purta pălăria din fetru cu borurile foarte largi. Prin comparație cu veșmintele săsoaicelor, bărbații aveau costume mai simple în alb-negru, evidențiate prin haina împodobită cu broderii colorate. Costumul somptuos și bogat a păstrat în cromatica sa atât piesele de îmbrăcăminte moștenite, cât și pe acelea care au fost preluate din

⁶⁵ Moise, Klusch 1980, p. 113.

⁶⁶ Informație: Acker Maria, comuna Cenade, județul Alba, nr. 12.

⁶⁷ Moise, Klusch 1980, p. 114.

⁶⁸ Bielz 1956, p. 20.

costumul orășenesc, adaptate la trebuințele practice și la gustul populației din zona rurală⁶⁹. (Fig. 16)

Diferențierile dintre costumele femeiești săsești și cele românești sunt mult mai pregnante: în timp ce costumele românești au fost confecționate integral în gospodărie, costumele celorlalte etnii conțin și materiale procurate din comerț, sau chiar din alte țări europene. Mărturie a relațiilor sociale, administrative și economice, piesele de port popular au fost realizate și decorate în diferite tehnici: țesute în război orizontal sau vertical, la gherghef, alese, năvădite, împletite cu mâna, brodate după desen, ștanțate, perforate, incizate, aplicate, turnate, înșirate – desigur, din materiale variate: cânepă, in, bumbac, lână, piele, șifon, tüll, mătase, arnici, dantelă, fetru, paspoal, fir metalic, carton, sticlă, alamă, os, etc.

Prin dezvoltarea amplă a meșteșugurilor care produceau piese de port, și a industriei casnice textile se explică varietatea și frumusețea portului popular din județul Alba. După prima jumătate a secolului al XIX-lea, hainele și modelele „nemțești” și „ungurești” au influențat costumele tradiționale, mai ales în satele care se aflau la marginea orașelor. În perioada interbelică, „comitetele de doamne” din Transilvania au încercat să răspândească peste tot costumele din Mărginimea Sibiului, susținând că acelea erau românești, iar celelalte erau „influențate de străini”, astfel, portul din Mărginime s-a răspândit foarte repede după Marea Unire.

Reconstituirea portului popular nu este același lucru cu reactualizarea lui, deoarece, în ultimii ani, acest demers s-a soldat cu interpretări mai puțin fericite, care au adăugat sau, în cel mai rău caz, au eliminat elemente definitorii din componența lui. În acest sens, un rol foarte important l-au avut muzeele, expozițiile etnografice și cele particulare, care au contribuit la conservarea portului în colecții bine organizate. La începutul secolului al XX-lea, portul popular făcea parte din viața de zi cu zi a comunităților rurale: nu exista gospodărie în care să nu se confecționeze piese de îmbrăcăminte. De-a lungul secolului XX, și, mai ales, după anii '50, costumele populare iese treptat din aria de interes, adică se renunță cu ușurință la cel realizat în întregime în gospodăria țărănească, iar piesele tradiționale și materialele folosite sunt înlocuite parțial cu cele procurate din comerț.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 23.

List of illustrations

- Fig. 1.** Table cloth - detail (Biia)
Fig. 2. Loom (Biia)
Fig. 3. Formation of the wisp of hemp
Fig. 4. Wheel and distaff (Sâncel)
Fig. 5. Reel (Sâncel)
Fig. 6. Bags (Cenade)
Fig. 7. Belt (Biia)
Fig. 8. Punchers for skins (Teiuș)
Fig. 9. Woman breastplate (Cenade)
Fig. 10. Long gusseted waistcoat (Biia)
Fig. 11. Man breastplate (Cetatea de Baltă)
Fig. 12. Man folk costume (Sâncel)
Fig. 13. Woman folk costume (Biia)
Fig. 14. Man and woman folk costume (Cetatea de Baltă)
Fig. 15. Romanian man and woman folk costume (Cenade)
Fig. 16. Saxon man and woman folk costume (Cenade)

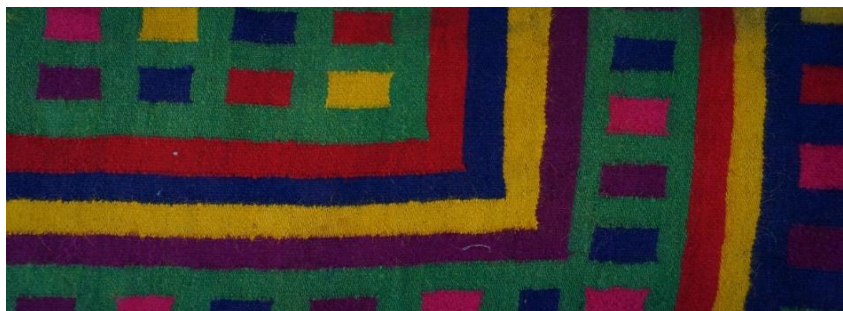

Fig. 1. Față de masă - detaliu (Biia)

Fig. 2. Război de țesut (Biia)

Fig. 3. Formarea mănunchiului de cânepă

Fig. 4. Roată și furcă de tors (Sâncel)

Fig. 5. Vârtelniță (Sâncel)

Fig. 6. Desagi (Cenade)

Fig. 7. Șerpar (Biia)

Fig. 8. Ștațe pentru pielărit (Teiuș)

Fig. 9. Pieptar femeiesc (Cenade)

Fig. 10. Cojoc lung cu clini (Biia)

Fig. 11. Pieptar bărbătesc (Cetatea de Baltă)

Fig. 12. Port bărbătesc (Sâncel)

Fig. 13. Port femeiesc (Biia)

Fig. 14. Port bărbătesc și femeiesc (Cetatea de Baltă); **Fig. 15.** Port românesc bărbătesc și femeiesc (Cenade)

Fig. 16. Port săsesc bărbătesc și femeiesc (Cenade)

Abrevieri bibliografice

- Bielz 1956 - Bieliz Iulius, *Portul popular al sașilor din Transilvania*, Editura Academiei, București, 1956.
- Butură 1978 - Valer Butură, *Etnografia poporului român - Cultura Materială*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978.
- Butură 1989 - Valer Butură, *Străvechi măturii de civilizație românească. Transilvania - Studiu etnografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Canțâr 1951 - Filip Canțâr, *Cultura cânepii*, Ministerul Agriculturii - Editura de Stat, București, 1951.
- Catrina 1977 - Constantin Catrina, „Arta cojocăritului pe Târnavă”, în *Apulum*, nr. XV, 1977, p. 561-583.
- Dunăre 1962 - Nicolae Dunăre, „Zonarea etnografică a județului Alba”, în *Unirea (Almanah)*, Alba Iulia, p. 28-36.
- Dunăre 1965 - Nicolae Dunăre, „Probleme de etnografie în ținutul Alba Iulia”, în *Apulum*, nr. V, Alba-Iulia, 1965, p. 480-493.
- Dunăre, Catrina 1968 - Nicolae Dunăre, Constantin Catrina, *Portul popular românesc de pe Târnavă*, Casa Creației Poulare a județului Brașov, Brașov, 1968.
- Focșa 1967-1968 - Marcela Focșa, „Tehnici tradiționale pentru prelucrarea cânepii”, în *Cibinium*, 1967-1968, Sibiu, 1967-1968, p. 141-152.
- Maier 2009 - Radu Octavian Maier, *Meșteșuguri țărănești tradiționale în spațiul românesc*, Editura Etnologică, București, 2009.
- Metes 1921 - Ștefan Metes, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea*, Tipografia W. Kraftt, Sighișoara, 1921.

- Moise, Klusch 1980 - Ilie Moise, Horst Klusch, *Portul popular din județul Sibiu*, Editura „Revista Transilvania”, Sibiu, 1980.
- Palada 1967-1968 - Ștefan Palada, *Contribuții la cunoașterea dezvoltării istorice a meșteșugurilor legate de prelucrarea pieilor în Săliștea Sibiului*, în „Cibinium”, 1967-1968, Sibiu, 1967-1968, p. 343-354.
- Pamfile 1910 - Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*, Tipografia Cooperativa, București, 1910.
- Păcală 1915 - Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Tiparul tipografiei arhidiecezane, Sibiu, 1915.
- Petrescu 1959 - Petrescu Paul, *Costumul popular românesc din Transilvania și Banat*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, București, 1959.
- Petrescu 1968 - Paul Petrescu, *Broderii pe piele de artă populară românească*, Editura Meridiane, București, 1968.
- Răduțiu 1966 - Aurel Răduțiu, *Negustori și meșteșugari din Blaj în urbariul din 1772*, în *Revista Arhivelor*, nr. 1, București, 1966, p. 300-310.
- Vlăduțiu 1973 - Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească*, Editura Enciclopedică, București, 1973.
- Vuia 1958 - Romulus Vuia, „Tocălia și începutul torsului” în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, pe anii 1957-1958*, nr. I, Cluj, 1958, p. 79-93.